

TARMIŠKUMO TVARUMAS LIETUVOS REGIONUOSE: EMIC NARATYVO K#R#JO PERSPEKTYVA

Aliūkaitis, Daiva

TARMIŠKUMO TVARUMAS LIETUVOS REGIONUOSE: EMIC NARATYVO K#R#JO PERSPEKTYVA

Lietuvių kalba, núm. 15, 2020

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=692574302002>

DOI: <https://doi.org/10.15388/LK.2020.22435>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

TARMIŠKUMO TVARUMAS LIETUVOS REGIONUOSE: EMIC NARATYVO KŪRĖJO PERSPEKTYVA

Sustainability of dialecticity in the regions of Lithuania: the
perspective of the EMIC narrative constructor

Daiva Aliūkaitė daiva.aliukaite@knf.vu.lt
Vilniaus universitetas, Lithuania

Įvadinės pastabos

Lietuvių kalba, núm. 15, 2020

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 04 Octubre 2020
Aprobación: 01 Diciembre 2020

DOI: [https://doi.org/10.15388/
LK.2020.22435](https://doi.org/10.15388/LK.2020.22435)

Redalyc: [https://www.redalyc.org/
articulo.oa?id=692574302002](https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=692574302002)

Šiuolaikinė dialektologija tiek teoriškai, tiek metodologiškai plečianti, pildanti ir keičianti tradicinės dialektologijos regioninių variantų *ribų* ir *skiriamųjų bruožų* diskursą, kuriuo tradiciškai ir įteisinama šių [regioninių] variantų tapatybė, ne tik atskleidžia regioninio variantiškumo kompleksiskumą (taip pat žr. Kardelis 2016), bet, pirmiausia turima omenyje perceptyviosios dialektologijos (PD) paradigma, į regioninio variantiškumo refleksijos diskursą įtraukdama paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvą, parodo ir šio [regioninio variantiškumo] sąlygiškumą. T. y. *etic*¹, kitaip – tyrėjų, naratyvuose (tiek tradicinės, tiek šiuolaikinės dialektologijos) pripažįstamas regioninis variantas ar tarmiškumas areale, paprastajam kalbos bendruomenės nariui, t. y. *emic* naratyvo kūrėjui (taip pat žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2019), gali neegzistuoti; ir atvirkščiai – variantas, neįtvirtintas *etic* naratyvuose, – būti girdimas, suvokiamas ir netgi lokalizuojamas, pan. Žinoma, naiviojo tarminio sąmoningumo, kuriam atstovauja paprastasis kalbos bendruomenės narys, duomenys negali būti pagrindas persvarstyti ir pervertinti mokslinę variantiškumo tipologiją pirmiausia todėl, kad *etic* ir *emic* naudoja skirtingas metodologines prieigas ir tyrimo medžiagą (taip pat žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2019). Pirmuoju atveju – einama nuo varianto, t. y. nuo kalbos duomenų; antruoju – nuo vartotojo, nors tiriamasis dalykas bendriausia prasme yra tas pats – variantiškumas. Vis dėlto paprastojo kalbos bendruomenės *emic* naratyvas yra prasmingas *etic* naratyvo, skirto regioniniam variantiškumui pirmiausia per (ne)tarmiškumo matmenį (galimi ir kiti, pvz., vietinių kalbų, matmenys) inventorizuoti, suprasti, paaiškinti ir kt., sluoksnis. Galima apibendrintai teigti, kad variantiškumo, kaip tiriamojo objekto, vertinimas *iš vidaus .emic* perspektyva) ir *iš šalies .etic* perspektyva) (plg. Iannàccaro, Dell'Aquila 2001, 265–280; Cramer 2018, 62–79) iš esmės sudaro (ar gali sudaryti) vientisą šiuolaikinės dialektologijos

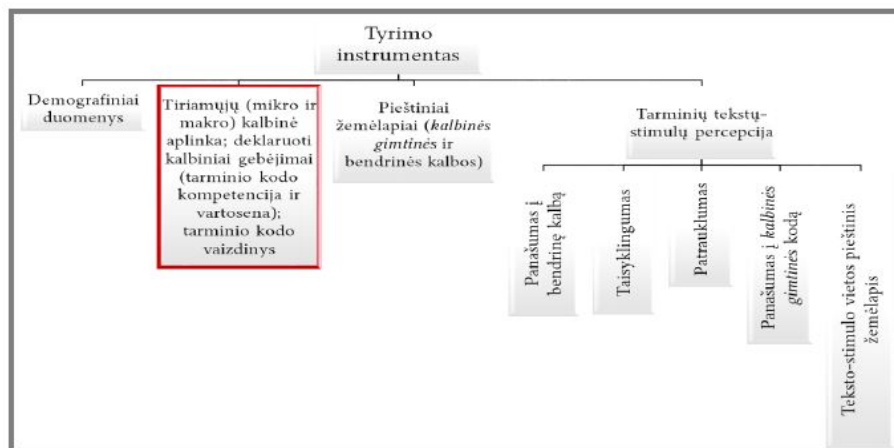
diskursą. Taip nutinka todėl, kad, kaip pabrėžė Vytis Čiubrinskas, *emic* patirtis privalo būti išversta į konceptualias kategorijas, t. y. išversta į *etic* perspektyvą (plg. Čiubrinskas 2007, 144). Pridurtina, kad Vytis Čiubrinskas, vertindamas *emic* vertimą į *etic*, pirmiausia turėjo omenyje antropologų diskursus, tačiau tokia *emic* ir *etic* naratyvų jungčių strategija yra universali visuose diskursuose, kuriuose tiriamasis objektas vertinamas ir *iš vidaus*, ir *iš šalies*. Taigi ir tarmėtyroje naivioji variantiškumo konceptualizacija ir variantų percepcija verčiama į daugiau mažiau tikslų dialektologinį naratyvą (taip pat žr. Léonard 2002, 219–248).

Metodologiniai žingsniai ir duomenų aprėptis

Tyrimo tikslas. Šiame straipsnyje, remiantis projekto „Regioninių variantų ir tariamosios bendrinės kalbos (kvazistandarto) sklaida XXI amžiaus pradžioje: percepcinis tyrimas“² duomenimis, svarstomas tarmiškumo tvarumo, t. y. tarmiškumo sąlygų, tarminių kodų potencialo, Lietuvos regionuose klausimas. Siekiama patyrinti, ar ir kaip paprastojo kalbos bendruomenės nario naratyvas leidžia į regioninį variantiškumą pasižiūrėti per tarmiškumo (ne)tvarumo matmenį.

Tiriamoji medžiaga. Straipsnyje plėtojamo analitinio diskurso pagrindas – 910-ies jaunuolių iš 21 regioninio punkto, *etic* naratyvuose įvertinto kaip pakliūvančio į susiformavusio (ar besiformuojančio) tradicinės tarmės pagrindu varianto zoną (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014b, 257–262), kalbinių nuostatų, užfiksuotų taikant PD (plg. Preston 1999, xxiii–xl; Preston 2018, 177–203) instrumentus, duomenys. Taigi tyrimas vykdytas 5 žemaičių regiolekto zonos punktuose: Maže kiuose, Skuode#, Plūngėje, Telšiuose#, Kretingoje#; 2 šiaurinių vakarų aukštaičių regiolekto zonos punktuose: Šiauliuose#, Joniškyje; 3 pietinių vakarų aukštaičių regiolekto zonos punktuose: Marija#mpolėje, Šakiuosė, Jurbarkė#; 3 pagrindiniuose ir 1 šalutiniame vakarinių rytų aukštaičių regiolekto zonos punkte: Panevėžyje#, Pasvalyje#, B ržuose ir Joniškė#lyje; 3 pagrindiniuose ir 1 šalutiniame rytinių rytų aukštaičių regiolekto zonos punkte: Utenoje#, Ro#kiškyje, Ukmergėje# ir Anykščiuose#; 3 pietų aukštaičių regiolekto zonos punktuose: Alytuje#, Lazd juose, Varėnoje#.

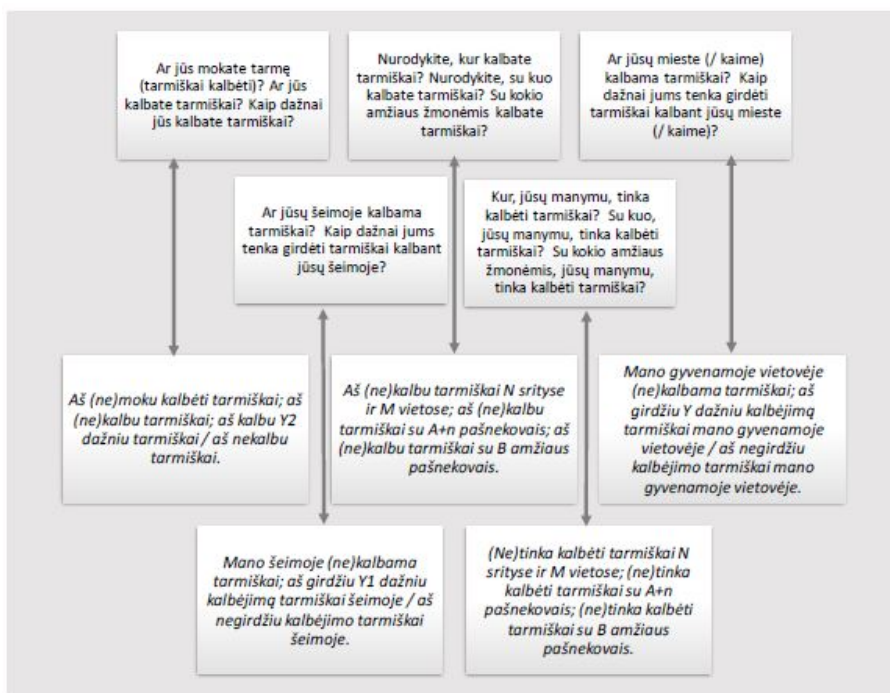
Pažymėtina, kad vykdant projektą „Regioninių variantų ir tariamosios bendrinės kalbos (kvazistandarto) sklaida XXI amžiaus pradžioje: percepcinis tyrimas“ sukaupta įvairius tarmiškumo ir netarmiškumo *emic* naratyvus grindžiančios medžiagos (tiramąjo PD instrumento (29 klausimų ir užduočių anketos) dalykinę sandarą žr. 1 pav.). Svarstant straipsnio tiriamąjį klausimą – tarmiškumo tvarumą Lietuvos regionuose – įtraukiami tik kai kurie šios medžiagos fragmentai³.

1 pav

Projekto „Regioninių variantų ir tariamosios bendrinės kalbos (kvazistandarto) sklaida XXI amžiaus pradžioje: percepcinis tyrimas“ tiriamojo instrumento (anketos) dalykinė sandara

Pildydamas PD tyrimo anketą, kiekvienas tyrimo dalyvis sukūrė tam tikro turinio *emic* naratyvą. Tarmiškumo tvarumo klausimui svarstyti aktuali naratyvo dalis, aprėpianti kalbinio elgesio refleksiją, taip pat kalbinės aplinkos vertinimą ir apriorines paprastųjų kalbos bendruomenės narių nuostatas (žr. 2 pav.).

2 pav

„Emic“ naratyvo rekonstrukcijos tarmiškumo tvarumui identifikuoti

Kaip atspindima 2 paveiksle, jaunuolių atsakymai į PD tyrimo instrumento klausimus suponuoja *emic* naratyvo fragmentus. Pabrėžtina, kad prieš įtraukiant į tarmėtyrinį diskursą, visi *emic* naratyvų fragmentai patikslintini tokiu principu: [aš manau, kad] mano gyvenamoje vietovėje (ne)kalbama tarmiškai; [aš manau, kad] aš girdžiu Y dažniu kalbėjimą

tarmiškai mano gyvenamoje vietovėje / aš negirdžiu kalbėjimo tarmiškai mano gyvenamoje vietovėje; ir t. t. Suabejojimas *emic* naratyvo kūrėjo kompetencija ir percepcija, t. y. jo atskleidžiamos pozicijos sutapatinimas su *aš manau, kad...* pozicija, o ne *taip yra* pozicija, nėra *emic* žiūros sumenkinimas. Tai yra tik kritinė strategija, nes tyrėjas, disponuojąs tiesioginių stebėjimų medžiaga, gali paaiškinti tiek tikslų, tiek ir netikslų (*etic* požiūriu) paprastojo kalbos bendruomenės nario *emic* naratyvą, įvertindamas įvairias aplinkybes, pvz., kokio ryškumo tarmiškumas *de facto* funkcionuoja vietovėje; kokios sociokultūrinės vietovės konotacijos, kurios veikia (ar gali veikti) paprastojo kalbos bendruomenės nario nuostatas ir percepciją; kt. Ir taip randasi galimybė gretinti *emic* ir *etic* naratyvus, vertinti sutaptis ir skirtis, taigi – plėtoti daugiaplanį tarmėtyrinį diskursą (taip pat žr. Aliūkaitė 2020, 87–89).

Tarmiškumo tvarumas Lietuvos regionuose: savistaba

Taigi tarmiškumo potencialas identifikuotinas iš kalbinės elgsenos, mikroaplinkos ir makroaplinkos vizijos ir, žinoma, paprastojo kalbos bendruomenės nario taikomų strategijų – ar jis imasi, kaip stipriai imasi rezervuoti erdves tarmiškumui.

PD tyrimo duomenys atskleidžia, kad 79 proc. visų žemaičių (bendra žemaitiškųjų punktų tiriamųjų imtis – 220 jaunuolių) deklaruoja tarminio kodo mokėjimą, 69 proc. – pripažįsta kodo vartoseną, bendras pripažįstamas jaunųjų žemaičių tarminio kodo vartosenos dažnis – 4,65 balo iš 7 (7 – labai dažnai <...> 1 – labai retai). Tvariausias tarmiškumas, remiantis pripažįstamos raidės intensyvumo duomenimis, yra Plūngėje (96 proc. tiriamųjų deklaruoja mokantys tarmiškai, 94 proc. – pripažįsta tarminio kodo vartojimą, pripažįstamas vartosenos dažnis – 6,07 iš 7 balų), Skuode# (94 proc. ir 94 proc., vartosenos dažnis – 5,66 balo) ir Telšiuose# (94 proc. ir 83 proc., vartosenos dažnis – 4,45 balo). Apibendrintas jaunųjų mažieikiškių ir ypač jaunųjų kretingiškių *emic* naratyvo fragmentas skatina kritiškesnę išvalgą dėl tarmiškumo tvarumo šiuose punktuose. Atitinkamai 64 proc. jaunųjų mažieikiškių ir 48 proc. jaunųjų kretingiškių pripažįsta turį tarminio kodo kompetenciją, 48 proc. jaunųjų mažieikiškių linkę tarmiškumo gebėjimus taikyti kalbinėje veikloje; kad taip elgiasi, linkę pripažinti tik 25 proc. jaunųjų kretingiškių. Jaunųjų mažieikiškių pripažįstamas tarminio kodo vartosenos dažnis yra 3,26 balo, Kretingo#s punkto jaunuolių – 2,05 balo.

Kaip matyti, jaunųjų žemaičių kalbinės elgsenos refleksijos duomenys iš dalies (dėl mažieikiškių ir kretingiškių rezultatų) grindžia išvalgas dėl skirtingo tvarumo tarmiškumo. Aukštaitiškojo tarmiškumo pamato punktų duomenys šias išvalgas užtvirtina: 55 proc. visų PD tyrime dalyvavusių jaunųjų aukštaičių (bendra aukštaitiškųjų punktų tiriamųjų imtis – 690 jaunuolių) deklaruoja tarminio kodo mokėjimą, šiek tiek mažiau, t. y. 48 proc., yra pripažįstančių kodo vartoseną. Bendras pripažįstamas jaunųjų aukštaičių tarminio kodo vartosenos dažnis nedaug skiriasi nuo jaunųjų žemaičių – 4,33 balo iš 7.

Taigi, siekiant sistemiškai apibendrinti tiek žemaitiškojo, tiek aukštaitiškojo tarmiškumo punktuose išryškėjančias tendencijas, gali būti skiriami: a) tvaraus tarmiškumo, b) sąlygiškai tvaraus tarmiškumo ir c) netvaraus tarmiškumo arealai. Manytina, kad prie tvaraus tarmiškumo arealų galima priskirti tokias vietas, kuriose mažiausiai 2/3 bendruomenės iš *emic* perspektyvos įvertintina kaip potenciali rinktis ir realizuoti tarminį kodą. Bendruomenės, kuriose apie 1/2 narių linkę deklaruoti vienokį ar kitokį tarminį tapatumą, galėtų būti siejamos su sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealais. Akivaizdu, kad, vertinant iš *vidaus*, tarminių kodų potencialas ir tokių arealų, t. y. sąlygiškai tvaraus tarmiškumo, bendruomenėse, kaip ir tvaraus tarmiškumo arealų bendruomenėse, yra gana didelis. Vis dėlto nuostatų lygmeniu ryškėja tarmiškumo silpnėjimo tendencija. Reikia nepamiršti, kad čia kalbama apie *emic* perspektyvą, – taigi sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealuose lojalumas tarminiam kodui šiek tiek menkesnis, o tai, žinoma, negali neveikti kodo tęstinumo. Atskirai įvertintinas pripažįstamo vs nepripažįstamo kodo atpažinimas. Kritiškai įvertinant rekonstruojamus *emic* naratyvus, šis aspektas negali būti išleidžiamas iš akiračio. Tais atvejais, kai tik 1/3 ar dar mažiau bendruomenės narių, vertindami tiek savo kalbinę elgseną, tiek mikroaplinką ir makroaplinką (žr. toliau straipsnyje), linkę deklaruoti, kad tarminis kodas užima tiek jų, tiek jų bendruomenės komunikacinės erdvės dalį, galima kalbėti apie netvaraus tarmiškumo arealus. Šiuose arealuose tarminių kodų tęstinumas vertintinas labai kritiškai ir rezervuotai. Suprantama, toks trinaris tarmiškumo tvarumo vs netvarumo tipologizavimas yra tik abstrahuotas modelis, tačiau tik taip *etic* naratyve užtikrintina konceptuali, vieno pamato *emic* naratyvo duomenų analizė. Dera pridurti, kad straipsnyje apibendrinimai formuluojami tik remiantis atlikto tyrimo su tam tikra tiriamųjų intimi duomenimis, taigi visos įžvalgos išplaukia tik iš analizuojamos empirikos. Vadinas, formuluojamų įžvalgų, įtraukiant jas į tarmėtyrinius *etic* diskursus, negalima suabsoliutinti. Kaip užsimintina nusakant tyrimo tikslą, – svarstant tarmiškumo tvarumo Lietuvos regionuose klausimą, siekiama patyrinti, ar ir kaip paprastojo kalbos bendruomenės nario naratyvas leidžia į regioninį variantiškumą pasižiūrėti per šį [tarmiškumo (ne)tvarumo] matmenį.

Taigi grįžtant prie jaunųjų žemaičių kalbinės elgsenos refleksijos duomenų, apibendrintina, kad trys punktai – Plūngė, Telšiai, Skuodas – vertintini kaip tvaraus tarmiškumo arealai; kalbinės elgsenos refleksijos diskursas skatintų Mažeikių ir ypač Kretingos tarminį potencialą iš *emic* perspektyvos vertinti kritiškiau.

Iš kalbinės elgsenos įsivertinimo naratyvų galima konstatuoti, kad prie tvaraus tarmiškumo priskirtinas vakarinių rytų aukštaičių regiolekto arealas. Bržų, Pėsvalio ir Jonišklio punktų tiriamųjų *emic* naratyvas dėl tarminio kodo kompetencijos ir vartosenos yra svarus pagrindas šio punkto tiriamuosius apibendrinti kaip (ne)nuolatinius aktyviuosius tarminio kodo vartotojus (dėl tipologijos žr. Blanchet, Armstrong 2006, 251–275). Neabejotina, kad tokie lokaliai bendruomenės nariai yra

objektyvi tvaraus tarmiškumo sąlyga: 89 proc. Bržų jaunuolių pripažįsta moką, 87 proc. – vartoja tarminį kodą, vartosenos dažnis – 5,7 balo; 92 proc. jaunųjų pasvaliečių teigia moką, 96 proc. – vartoja, vartosenos dažnis – 5,67 balo; 96 proc. Jonišklio jaunuolių pripažįsta tarminio kodo kompetenciją ir 100 proc. teigia vartojantys tarminį kodą, jų vartosenos dažnis – 6,3 balo. Atkreiptinas dėmesys, kad Pāsvalio ir Jonišklio punktuose vartojančiųjų tarminį kodą yra net šiek tiek daugiau nei mokančių. Tokios elgsenos įverčių nesutaptys, viena vertus, gali būti tik neatidumo pildant anketą riktai, kita vertus, gali atskleisti ir tiriamųjų kritines nuostatas – taigi darytina prielaida, kad jaunuoliai vartojamo kodo nelaiko visaverčiu tarminiu kodu, todėl nelinkę identifikuoti savęs kaip mokančių ar tinkamai mokančių. Kalbamojo regiolekto areale (vakarinių rytų aukštaičių) išsiskiria Pānevėžio punktas – 59 proc. šio punkto jaunuolių pripažįsta tarminio kodo kompetenciją ir 50 proc. teigia vartojantys tarminį kodą. Tokie duomenys skatintų įžvalgą dėl sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealo. Vis dėlto iš etic perspektyvos norėtusi pridurti, kad šio toks kalbinės elgsenos nutarminimas nuostatų lygmeniu gali būti siejamas su regiono centro veiksmu. Pānevėžys, kaip regiono didmiestis, „apvalomas“ nuo tarmiškumo.

Emic naratyvų fragmentai dėl kalbinės elgsenos leidžia formuluoti įžvalgą, kad kitose aukštaitiškojo tarmiškumo regiolektiniuose arealuose fiksuotini tiek tvaraus, tiek ir netvaraus tarmiškumo punktai.

Šiaurinių vakarų aukštaičių regiolekto punktai Jo#niškis ir Šiauliai, pasikliaujant *emic* naratyvo rekonstrukcijomis, konstatuoti kaip sąlygiškai tvaraus ar netvaraus tarmiškumo arealai. 45 proc. jaunųjų joniškiečių ir 32 proc. šiauliečių pripažįsta tarminio kodo kompetenciją. Šiek tiek daugiau nei trečdalis (36 proc.) Jo#niškio punkto jaunuolių deklaruoja kalbą tarmiškai; pripažįstamas tarminio kodo vartosenos dažnis – 3,35 balo. Tik penktadalis (21 proc.) PD tyrime dalyvavusių jaunųjų šiauliečių teigia kalbantys tarmiškai. Pripažinę tarminio kodo vartoseną jaunuoliai vartoja tarminį kodą vidutiniškai aktyviai – vartosenos dažnis yra 4,09 balo.

Iš kalbinės elgsenos refleksijos duomenų galima teigti, kad pietinių vakarų aukštaičių regiolekto areale tarmiškumas šiek tiek tvaresnis. Marija#mpolės ir Šakių# punktai gali būti sietini su sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealais. 56 proc. Marija#mpolės jaunuolių ir 62 proc. Šakių# jaunuolių pripažįsta tarminį kodą kaip mokamą. Beveik tiek pat šių punktų jaunuolių deklaruoja, kad tai vartojamas kodas: 53 proc. – Marija#mpolės, 57 proc. – Šakių# jaunuolių. Šio regiolekto areale Jūrbarko punktas konstatuotinas kaip netvaraus tarmiškumo. Tik penktadalis (20 proc.) jaunuolių šiame punkte apibendrintini kaip aktyvūs tarminio kodo vartotojai.

Rytinių rytų aukštaičių regiolekto areale išskirtinas tvaraus tarmiškumo punktas – Ro#kiškis. 78 proc. šio punkto tiriamųjų deklaruoja tarminio kodo kompetenciją ir 81 proc. pripažįsta kodo aktualizaciją komunikacinėje veikloje. Tarminio kodo vartosenos dažnis – 5,35 balo. Anykšcia (atitinkamai 53 proc. mokančių ir 43 proc. vartojančių) ir Utena# (54 proc. mokančių ir 43 proc. vartojančių) iš

emic perspektyvos labiau vertintini kaip sąlygiškai tvaraus tarmiškumo punktai.

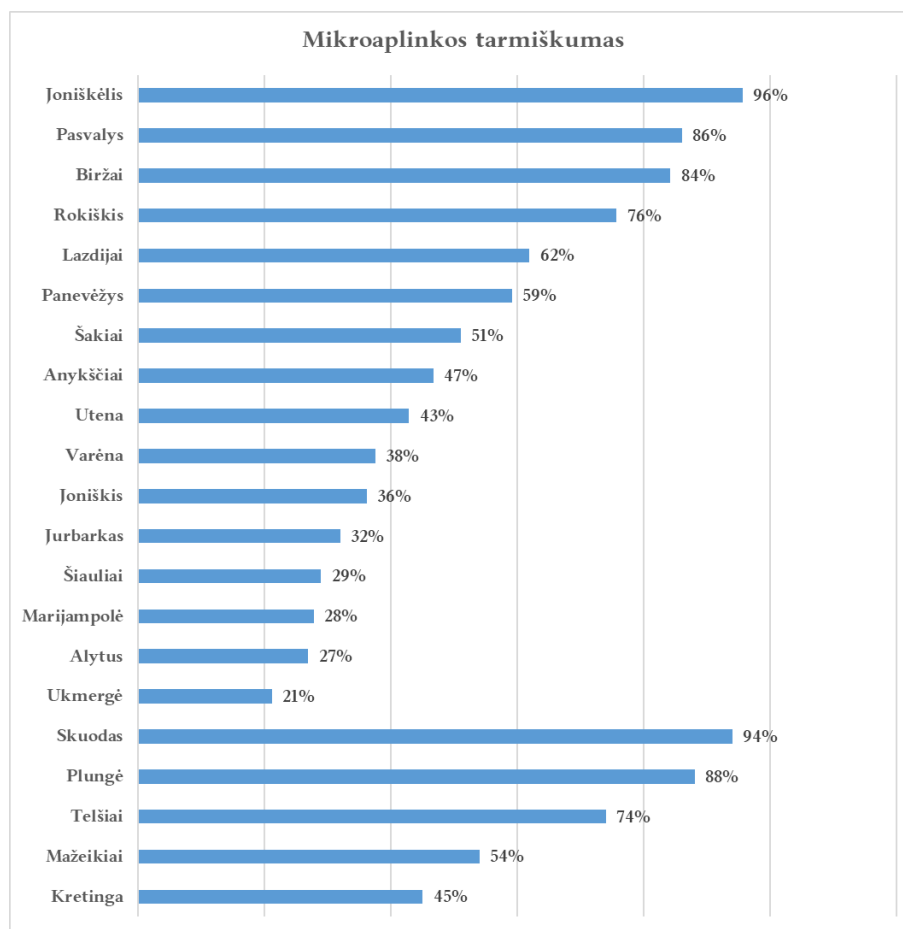
Tarp šio regiolekto arealo išsiskiria Ukmergis punktas. Etic naratyvuose (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014b, 260) yra identifiкуotas Ukmergis geolektas. Kitaip tariant, – etic paradigmoje konstatuotas šio punkto gyvybingumas, nes geolektas, nors ir neturi aiškių geografinių ribų, kalbiniu požiūriu yra tradicinės tarmės tęsinys, reprezentuojąs tam tikrą senųjų tarminių ypatybių pluoštą (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a, 41). Tačiau nors kalbiniai duomenys įteisina Ukmergis punkto tarmiškumą, emic naratyvas nekartoja šios tarmėtyrinės informacijos. Kaip jau minėta, etic naratyvuose einama nuo varianto, t. y. nuo kalbos duomenų; antruoju – nuo vartotojo. Vertinant iš etic perspektyvos, viena vertus, vartotojo tarminis sąmoningumas gali sutrikti tiek dėl objektyvių priežasčių, taigi tarminių vs netarminių bruožų koegzistavimo; kita vertus, tarminio kodo šalinimas iš kalbinės giminės, taigi aktualiosios distancijos kūrimas (dėl termino žr. Diercks 2002, 51–52), gali būti siejamas su variantiškumo verte, taigi subjektyviaja punkto variantiškumo puse. Vadinasi, Ukmergis punkte tarmiškumo netvarumas gali būti siejamas su punkto pereigiškumu, kai tarmiškumas yra „išblukęs“. Ir čia turimas omenyje ne tarminių charakteristikų blankumas, bet skirtingų patarmių bruožų, tai pat ir netarminių bruožų koegzistavimas, kai paprastajam kalbos bendruomenės nariui negali kristalizuotis toks aiškus tarminio kodo prototipas, kokį, pavyzdžiui, užpildo Pānevėžio ar Marija#mpolės tarmiškumas, reprezentuojamas relevantinių patarmių bruožų. Kita vertus, nutarminą kalbinės bendruomenės nario kalbinę tapatybę galima sieti ir su didmiesčio (sostinės) poveikiu. Kuriamoje aktualioji distancija (plg. Diercks 2002, 51–52) – priartinami bendrinės kalbos arealai, siekiant didinti kalbinės giminės, o ir savo, kaip vartotojų, vertę.

Iš dalies tas pats pasakytina ir dėl pietų aukštaičių regiolekto Alytaūs punkto. 35 proc. šio punkto tiriamųjų konstatuoja mokantys tarminį kodą ir tik 15 proc. pripažįsta, kad jį vartoja. Tarminio kodo vartosenos dažnis – tik 1,7 balo. Iš *etic* perspektyvos Alytaūs atveju yra šiek tiek kitokia situacija: pietų aukštaičių plote formuojasi du nauji tarminiai dariniai – Varėno#s ir Lazd jū geolektai. Alytūs, kaip ir Panevėžys vakarinių rytų aukštaičių regiolekto atveju, užima regiono didmiesčio, ar pagrindinio regiono miesto, poziciją. Taigi gali būti svarstoma, ar (did)miesčio veiksnys negali veikti jaunuolių kalbinio sąmoningumo. Tokią įžvalgą stiprintų kitų šio, t. y. pietų aukštaitiško pamato, arealo punktų duomenys. Lazd jai (atitinkamai 67 proc. mokančių ir 43 proc. vartojančių) ir Varėna (60 proc. mokančių ir 48 proc. vartojančių) iš *emic* perspektyvos labiau vertintini kaip sąlygiškai tvaraus tarmiškumo punktai

Tarmiškumo tvarumas šeimoje ir vietovės bendruomenėje

Tarmiškumo pripažinimo mikroaplinkoje ir makroaplinkoje duomenys apibendrinamų tendencijų lygmeniu kai kuriuose punktuose šiek tiek patikslina (žr. šio straipsnio poskyrio paveikslus) jaunuolių kalbinės

elgsenos refleksijos naratyvus, be to, taip pat diferencijuoja tarmiškumo tvarumo duomenis ir projekcijas (žr. 3 pav.).

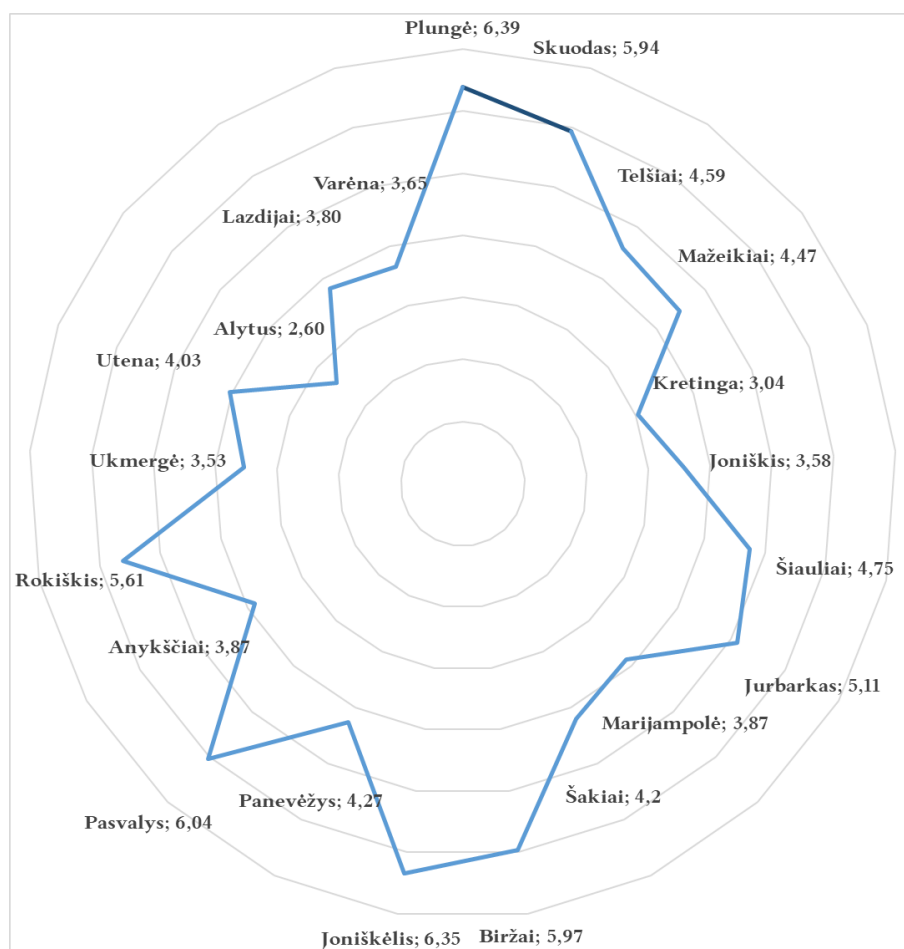
3 pav

Mikroaplinkos palankumas tarmiškumui

Iš jaunųjų žemaičių *emic* naratyvo, atskleidžiančio tarminio kodo girdėjimo mikroaplinkoje galimybių duomenis, galima formuluoti apibendrinamąją išvagę, kad šeimos domene tarmiškumas yra tvarus (nuo tvariausio Skuode# iki netvariausio Kretingoje#) (taip pat plg. kalbinės elgsenos savistabos duomenis žr. straipsnyje). 70 proc. jaunuolių pripažįsta tarminį kalbėjimą funkcionuojant šeimos domene. Tarminio kodo girdėjimo dažnis mikroaplinkoje yra 5,03 iš 7 balų (paskirų punktų duomenis žr. 4 pav.).

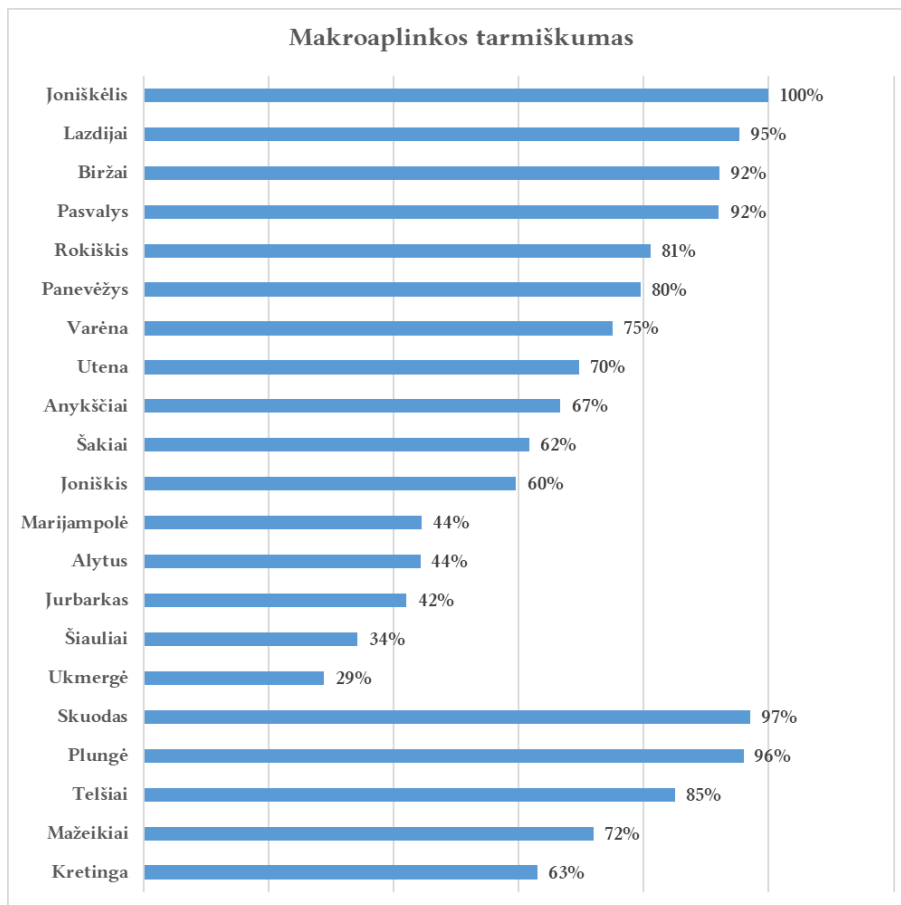
Apibendrintai vertinant aukštaičių duomenis, iš *emic* perspektyvos konstatuotina, kad jaunųjų aukštaičių mikroaplinka turi mažiau potencialo tarmiškumo sklaidai. Tik pusės (49 proc.) jaunųjų aukštaičių *emic* naratyvas – *mano šeimoje yra kalbama tarmiškai* (paskirų punktų duomenis žr. 3 pav.). Galima apibendrinti, kad kitų jaunuolių mikroaplinkoje, pasikliaujant jų *emic* naratyvais, nekuriamos palankios sąlygos tarmiškumui, jų šeimos nariai nėra tarminio kodo vartotojai. Tarminio kodo girdėjimo dažnis mikroaplinkoje yra 4,63 iš 7 balų (paskirų punktų duomenis žr. 4 pav.). Tai iš esmės koreliuoja ir su jaunuolių kalbinės elgsenos refleksijos duomenimis. Jaunųjų aukštaičių

šeimos nariai sietini su tomis pačiomis tarminio kodo vartotojų ar nevartotojų grupėmis: nuo aktyviųjų (ne)nuolatinių vartotojų, pvz., Joniškio, Pėsvalio, Rokiškio, Biržų punktuose, iki labiau simbolinių, pvz., Ukmergės, Šiaulių, Alytaus punktuose (taip pat žr. 3 pav.). Atkreiptinas dėmesys į išryškėjusią tendenciją – visuose punktuose pripažinę mikroaplinkos tarmiškumą, tiriamieji tarminio kodo girdėjimo dažnį vertina labai įvairiai, t. y. nuo labai dažnai (7 balai) iki labai retai (1 balas). Taigi fiksuoti įdomūs *emic* naratyvai, pvz., sugretintini jaunųjų jurbarkiečių ir Lazdijų jaunuolių duomenys: 32 proc. jaunųjų jurbarkiečių pripažino, kad jų šeimose vartojamas tarminis kodas, šių jaunuolių atskleidžiama, kad tarminis kodas užima didžiąją dalį komunikacijos šeimos domene, nes pripažįstamas tarminio kodo girdėjimo dažnis yra 5,11 balo iš 7; 62 proc. PD tyrime dalyvavusių Lazdijų jaunuolių pripažino mikroaplinkos tarmiškumą, tačiau, vertindami tarminio kodo girdėjimo dažnį šeimoje, pripažino, jį girdintys rečiau, t. y. 3,8 balo, negu jaunesni jurbarkiečiai; ir t. t. (žr. 3 ir 4 pav. duomenis). Tokie rezultatai skatintų keleriopus svarstymus, pvz., dėl tarminių vs netarminių kodų pasiskirstymo ir koegzistavimo šeimos domene; dėl aktyviųjų nuolatinių ir nenuolatinių tarminių kodų atstovų; ir kt.

4 pav
Tarminio kodo vartosenos dažnis mikroaplinkoje

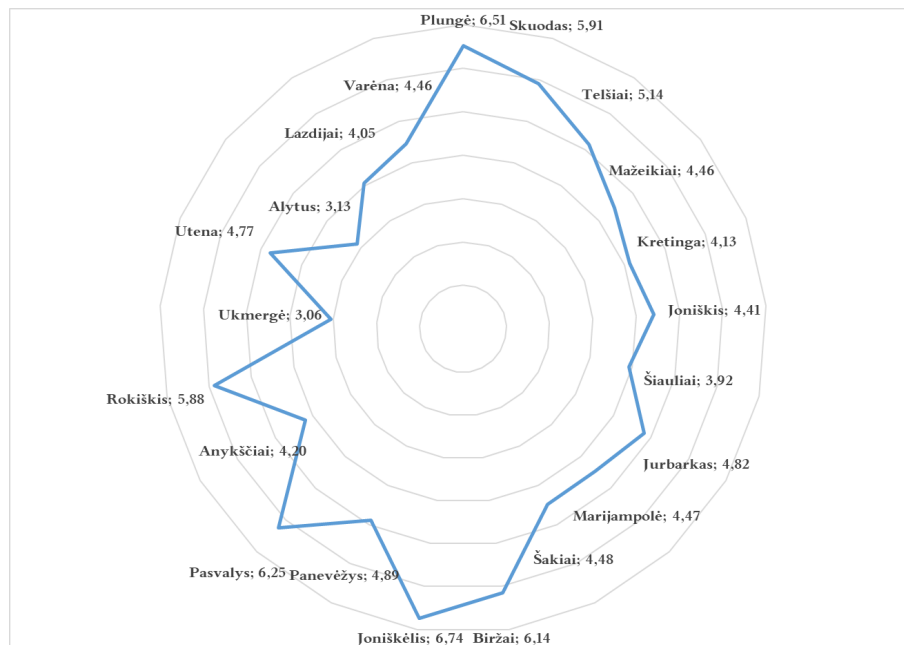
82 proc. jaunųjų žemaičių ir 65 proc. jaunųjų aukštaičių deklaruoja, kad jų kalbinių gimtinių bendruomenėje vartojami tarminiai kodai (paskirų punktų duomenis žr. 5 pav.).

5 pav

Makroaplinkos palankumas tarmiškumui

Tarminio kodo girdėjimo dažnis jaunųjų žemaičių makroaplinkoje yra 5,30 balo, jaunųjų aukštaičių – 4,86 balo iš 7 balų (paskirų punktų duomenis žr. 6 pav.). Taigi iš tokių *emic* naratyvų fragmentų išryškėja, kad tarminiam kodui palankesnė aplinka konstatuotina žemaičių areale. Kitaip, – žemaitiškuose punktuose tarmiškumas yra tvarus; aukštaitiškuose – mažiau tvarus (paskirų punktų duomenis žr. 5–6 pav.). Kaip matyti, tokias pačias įžvalgas skatino ir jaunuolių kalbinės elgsenos refleksijos duomenys.

6 pav

Tarminio kodo vartosenos dažnis makroaplinkoje

Atkreiptinas dėmesys, kad visų aukštaitiškų punktų jaunuoliai pripažįsta makroaplinką kaip tarmiškesnę negu mikroaplinką (plg. 3 ir 5 pav.). Darytina prielaida, kad ypač tuose punktuose, kur deklaruojamos percepcijos skirtumas yra didesnis, galima manyti bendruomenėse esant tarminio kodo nevisavertiškumo (Sibata 1999, 39–62), taigi tuose punktuose negalima vienareikšmiškai konstatuoti tarmiškumo tvarumo. Pavyzdžiui, atkreiptinas dėmesys į Lazdijų ir Varėnos punktus. 33 proc. mažiau Lazdijų punkto tiriamųjų ir 38 proc. mažiau jaunųjų varėniškių pripažino tarminio kodo sklaidą šeimoje negu bendruomenėje. Tokių duomenų suponuojamas *emic* naratyvas – *tarminis kodas mano gyvenamoje vietovėje vartojamas dažniau negu tarminis kodas vartojamas mano šeimoje* – atskleidžia paprastųjų kalbos bendruomenės narių pastangas pozicionuoti labiau netarminę tapatybę. Deklaruojamas artimiausios aplinkos mažesnis tarmiškumas netiesiogiai kuria tokių paprastųjų kalbos bendruomenės narių – kaip netarminių kodų atstovų – portretą. Neabejotina, kad tokie *emic* naratyvai yra labai informatyvūs, vertinant tarmiškumo tvarumą vietovėje.

Iš PD tyrimo duomenų apibendrinti jaunųjų žemaičių ir aukštaičių *emic* naratyvų fragmentai – *aš (ne)kalbu tarmiškai N srityse ir M vietose; aš (ne)kalbu tarmiškai su A+n pašnekovais; aš (ne)kalbu tarmiškai su B amžiaus pašnekovais* – atskleidžia (gali atskleisti) ne tik paprastųjų kalbos bendruomenės narių gebėjimą diferencijuoti savo pačių repertuarą, bet ir jį kontroliuoti. Tiriamųjų deklaruojamos (ne)taikomos kalbinės akomodacijos strategijos (dėl akomodacijos teorijos žr. Giles, Coupland, Coupland 1991, 1–68) – pa(si)rinkti variantą sričiai ar adresatui – rodo ne tik paprastojo kalbos vartotojo sociolingvistinės kompetencijos įgūdį, bet ir tam tikru laipsniu patvirtina variantų koegzistavimo vietovėje

aplinkybes. Taigi teikia duomenų tarmiškumo tvarumui vietovėje identifikuoti.

Vienaip ar kitaip tarminio kodo pritaikymo duomenis atskleidė 76,36 proc. visų tiriamųjų žemaičių ir 51,59 proc. aukštaičių. Vis dėlto nuo bendros kiekvienos grupės tiriamųjų imties toks aktyvumas yra reprezentatyvus tendencijoms identifikuoti.

Taigi iš PD tyrimo duomenų išryškėjo kelios tendencijos. Tik 19,05 (arba 15 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) jaunųjų žemaičių ir 26,10 proc. (arba 14 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) aukštaičių deklaravo poziciją, kad tarmiškai kalba *visur*. 49,40 proc. (38 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) jaunųjų žemaičių ir 46,43 proc. (24 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) jaunųjų aukštaičių deklaravo poziciją – *tarminį kodą aš renkuosi gimtajame mieste*. Taigi pripažino kalbinės giminės ribas tarmiškumo sklaidai.

66,07 proc. jaunųjų žemaičių, *emic* naratyvu atskleidusių tarminio kodo pritaikymo polinkius (arba 50 proc. nuo visos žemaičių imties), ir 57,14 proc. tokius polinkius atskleidusių aukštaičių (arba 30 proc. nuo visos PD tyrime dalyvavusių aukštaičių imties) netaiko kodo pritaikymo strategijos ir nevaržo tarminio kodo namų domene. 50,60 proc. (arba 39 proc. nuo visos imties) žemaičių ir 39,84 proc. (arba 21 proc. nuo visos imties) jaunųjų aukštaičių PD anketose atskleidžia, kad tarminis kodas pasirenkamas svečiuojantis pas senelius.

Atskleisdami pašnekovus (atsakymai į klausimą – *su kuo kalbate tarmiškai?*), jaunieji žemaičiai ir jaunieji aukštaičiai kiek patikslina savo refleksiją. Pvz., kad šeimos nariai tampa tarminio kodo pašnekovais atskleidžia 75,60 proc. (arba 58 proc. nuo visos imties) jaunųjų žemaičių ir 66,76 proc. (arba 34 proc. nuo visos imties) jaunųjų aukštaičių; kad tarminio kodo pašnekovais tampa draugai atskleidžia 72,02 proc. (arba 55 proc. nuo visos žemaičių imties) ir 63,94 proc. (arba 33 proc. nuo visos imties) jaunųjų aukštaičių. Nuostatų nesutaptis (gretinant tiriamųjų atsakymus dėl tarminio kodo vartosenos vietų, sričių ir adresatų) iš *etic* perspektyvos galima vertinti keleriopai. Viena vertus, galima daryti prielaidą, kad atskleisdami vietas ir sritis, kur kalba tarmiškai, tiriamieji *namuose* sritį „įtraukė“ į PD anketos atsakymo parinktį *visur* ar *gimtąjį miestą* (t. y. kalbinę gimtinę), o nurodydami tarminio kodo adresatus jau atskleidė tikslesnę nuostatą. Vis dėlto toks kalbinės elgsenos refleksijos paslankumas *emic* naratyve gali rodyti tiriamųjų svarstančią laikyseną, neapsisprendimą, ar atskleisti ir pozicionuoti save kaip aktyvesnį ar kaip mažiau aktyvų tarminio kodo atstovą. Kaip tik tokią išvalgą [dėl neapsisprendimo] skatintų ir tiriamųjų, deklaravusių poziciją, kad jie tarmiškai kalba su visais, nuostatos. 13,10 proc. (arba 9 proc. nuo visos PD tyrimo imties) jaunųjų žemaičių ir 22,25 proc. (arba 11 proc. nuo visos tiriamųjų imties) jaunųjų aukštaičių pripažino tokią kalbinę elgseną. Čia reikia pridurti, kad išryškėja jaunųjų aukštaičių nuoseklesnė pozicija – primintina, kad 26,10 proc. (arba 14 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) aukštaičių deklaravo poziciją, kad tarmiškai kalba *visur*.

56,44 proc. (42 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) jaunųjų žemaičių, 52,99 proc. (26 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) jaunųjų

aukštaičių *emic* naratyvas – *aš kalbu tarmiškai su bet kokio amžiaus pašnekovais*. 23,31 proc. (17 proc. nuo visos imties) žemaičių ir 29,94 proc. (14 proc. nuo visų PD tyrime dalyvavusių) aukštaičių tarminio kodo adresatais laiko vyriausiosios kartos atstovus.

Apriorinės nuostatos dėl tarmiškumo

Iš rekonstruotų *emic* naratyvų pasakytina, kad paprastojo kalbos bendruomenės apriorinės nuostatos (t. y. naratyvų fragmentai: *(ne)tinka kalbėti tarmiškai N srityse ir M vietose*; *(ne)tinka kalbėti tarmiškai su A+n pašnekovais*; *(ne)tinka kalbėti tarmiškai su B amžiaus pašnekovais*) tik iš dalies koreliuoja su kalbinės elgsenos refleksija.

Vertindami sritis ir vietas, kur *(ne)tinka kalbėti tarmiškai*, nuostatas dėl kodo *(ne)tinkamumo* atskleidė 99,1 proc. jaunųjų žemaičių ir 98,8 proc. jaunųjų aukštaičių. Kaip matyti, apriorines nuostatas atskleidė ir tie, kurie nereflektavo savo pačių kalbinės elgsenos ir kodo *(ne)pritaikymo*. Primintina, kad vienaip ar kitaip tarminio kodo pritaikymo duomenis atskleidė 76,36 proc. visų tiriamųjų žemaičių ir 51,59 proc. aukštaičių.

Penktadalis PD tyrime dalyvavusių žemaičių (21 proc.) išreiškė poziciją, kad tarminis kodas *tinka visur*, tokią poziciją išreiškė 28,41 proc. jaunųjų aukštaičių. Visuose punktuose išryškėja bendra tendencija – tiriamųjų apriorinės nuostatos dėl tarminio kodo ir jų pačių deklaruota kalbinė elgsena skiriasi. Tik Telšių punkto tiriamųjų deklaruota dažniau, kad tarminis kodas jų pačių vartojamas *visur* (15 proc.), negu šio punkto jaunuolių pripažinta, kad tarminis kodas *tinkamas visur* (2 proc.), atskleidžiant nuostatas dėl kitų kalbinio elgesio. Iš aukštaitiškųjų punktų šiek tiek tokia skirtis fiksuota tik Joniškio punkte – 28 proc. joniškėčių nuostatų lygmeniu pripažino, kad patys tarmiškai prabyla *visur*, o kad tarminis kalbėjimas *tinka visur* deklaravo 26 proc. joniškėčių. Kitų punktų jaunuoliai, vertinant jų deklaruotas pozicijas dėl kalbinio elgesio, dažniau pozicionuoja netarminę tapatybę, bet nuostatomis gerokai dažniau atskleidžia, kad tarminis kodas *tinkamas visur*. Iš žemaitiškųjų punktų patys nuosekliausi plungiškiai, t. y. 20 proc. jų kuria naratyvą – *aš kalbu tarmiškai visur*, 22 proc. – deklaruodami apriorines nuostatas dėl tarminio kodo, kuria naratyvą – *tarmiškai kalbėti tinka visur*. Apibendrinant galima teigti, kad vakarinių rytų aukštaičių regiolekto punktai yra savotiškoje kalbinio saugumo (dėl koncepto plg. – Labov 2006 (1966), 319) zonoje – tiriamųjų kalbinės elgsenos refleksijos duomenys mažiausia skiriasi nuo apriorinių nuostatų, plg. 21 proc. jaunųjų biržiečių deklaruoja tarminį kodą vartojantys *visur*, jo tinkamumą *visur* pripažįsta – 24 proc.; tarp Joniškėlio jaunuolių šis santykis yra 17 proc. su 22 proc.; tarp jaunųjų panevėžiškių – 23 proc. su 27 proc.; tarp tyrime dalyvavusių jaunųjų pasvaliečių – 10 proc. su 16 proc.

Vis dėlto reikia konstatuoti, kad tiek iš žemaitiškuose, tiek iš aukštaitiškuose punktuose užfiksuotų kalbinių nuostatų dažniau rekonstruoti naratyvai *tarmiškai kalbėti tinka visur*. Naratyvai *aš visur kalbu tarmiškai* yra retesni.

Kad kalbinė giminė yra tinkama vieta tarminiam kodui, nuostatų lygmeniu deklaruoja 60 proc. PD tyrime dalyvavusių žemaičių ir 49 proc. aukštaičių. Gretinant pačių tiriamųjų kalbinės elgsenos pritaikymo duomenis (žr. straipsnyje) ir apriorines jaunuolių nuostatas dėl tarminio kodo sklaidos, formuluotina įžvalga, kad *iš vidaus* sąmoningai konstruojamas toks tarminių kodų vertinimas – *labiau toleruoju, mažiau susitapatinu*. Tas pats pasakytina ir dėl kitų parinkčių: 60 proc. jaunųjų žemaičių linkę deklaruoti, kad tarminis kodas tinkamas namų domene; kad tarminis kodas pritinka ir svečiuojantis pas senelius deklaruoja beveik 57 proc. žemaitiškųjų punktų tiriamųjų. Jaunųjų aukštaičių apriorinės nuostatos panašios, t. y. 53 proc. pripažįsta tarminio kodo tinkamumą namuose, 48 proc. – svečiuojantis pas senelius. Tokie nuostatų duomenys skatintų įžvalgą bent dėl sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealų.

Nuostatas dėl tarminiam kodui (ne)tinkamų adresatų išreiškė 98,18 proc. jaunųjų žemaičių ir 98,84 proc. jaunųjų aukštaičių.

30 proc. jaunųjų žemaičių ir 29 proc. jaunųjų aukštaičių išreiškė poziciją, kad tarminis kodas tinka su visais pašnekovais. 57 proc. PD tyrime dalyvavusių žemaičių ir 53 proc. jaunųjų aukštaičių deklaruoja, kad tarminis kodas tinka komunikacijai su šeimos nariais. Gretinant pačių tiriamųjų kalbinės elgsenos pritaikymo duomenis (žr. straipsnyje) ir apriorines jų nuostatas dėl tarminio kodo sklaidos namų domene, galima konstatuoti, kad jaunųjų žemaičių kodų pritaikymas namų aplinkoje sutampa su reikalavimu ir tolerancija kitų kodams namų aplinkoje. Jaunieji aukštaičiai, reflektuodami savo pačių kalbinę elgseną, atsiriboja labiau, t. y. nors tarminį kodą laiko tinkamu komunikuoti su šeimos nariais, bet patys šį kodą renkasi rečiau.

51 proc. žemaičių ir 44 proc. aukštaičių sąmoningųjų nuostatų lygmeniu linkę pripažinti, kad tarminis kodas tinka komunikuoti su draugais. Gretinant pačių tiriamųjų kalbinės elgsenos pritaikymo duomenis (žr. straipsnyje) ir apriorines jų nuostatas dėl tarminio kodo sklaidos draugų domene, pasitvirtina žemaičių nuoseklumas dėl reikalavimų kitiems ir pačių kalbinei elgsenai. Jaunųjų aukštaičių dažniau *iš vidaus .emic* perspektyva) sąmoningai konstruojama – *labiau toleruoju, mažiau susitapatinu*.

Nuostatas dėl tarminiam kodui (ne)tinkamų adresatų pagal adresatų amžių išreiškė 97,27 proc. jaunųjų žemaičių ir 99,13 proc. jaunųjų aukštaičių.

58 proc. žemaičių ir 48 proc. aukštaičių nemano, kad reikia skirstyti tarminio kodo adresatus pagal amžių, 23 proc. žemaičių ir 16 proc. aukštaičių kaip tinkamus adresatus išskiria savo bendraamžius, 26 proc. žemaičių ir 21 proc. aukštaičių – tėvų kartą, 32 proc. žemaičių ir 41 proc. aukštaičių – senelių kartą. Reikia pabrėžti, kad PD tyrimo dalyviai galėjo žymėti kelias atsakymų parinktis, taigi gauti duomenys leidžia svarstyti apie nuostatų polinkius – kurios pozicijos stipresnės, kurios silpnės. Apibendrinant galima teigti, kad remiantis jaunųjų aukštaičių nuostatų duomenimis kiek labiau išryškėja stereotipinis vaizdinys dėl tarminio kodo tinkamumo vyriausiosios kartos pašnekovams. Vienareikšmiškai

teigti, kad tokios nuostatos yra NORM'o ⁴ (Chambers, Trudgill 2004, 28) atspindys, negalima, bet vis dėlto prielaida darytina.

Baigiamosios pastabos

Atlikus 21 regioninio punkto 910-ies jaunuolių *etic* naratyvų, rekonstruotų iš PD tyrimo anketų duomenų, analizę, formuluotinos kelios apibendrinamosios išvalgos dėl tarmiškumo tvarumo Lietuvos regionuose.

Apibendrinus kalbinės savistabos, tarmiškumo mikroaplinkoje ir makroaplinkoje pripažinimo duomenis, konstatuotina, kad žemaitiškojo tarmiškumo regione dominuoja tvaraus tarmiškumo arealai, kuriuose mažiausiai 2/3 bendruomenės įvertintina kaip potenciali rinktis irrealizuoti tarminį kodą. Rekonstruoti jaunųjų žemaičių *emic* naratyvų fragmentai, aprėpiantys kalbinio elgesio refleksiją, taip pat kalbinės aplinkos vertinimą, apriorines kalbines nuostatas dėl tarminio kodo ir jo tinkamumo komunikacijai (pvz., [aš manau, kad] aš moku ir kalbu tarmiškai; [aš manau, kad] mano šeimoje ir mano gyvenamoje vietovėje kalbama tarmiškai; [aš manau, kad] aš labai dažnai girdžiu kalbėjimą tarmiškai šeimoje ir mano gyvenamoje vietoje; kt.), leidžia konstatuoti, kad Plūngėje, Telšiuose#, Skuode# yra palankios sąlygos tarmiškumui. Vis dėlto *emic* naratyvai skatintų Mažekių ir ypač Kretingo#s tarminį potencialą vertinti kritiškiau.

Iš jaunųjų aukštaičių PD tyrimo, gretinant jaunuolių kalbinės elgsenos pritaikymo duomenis ir apriorines jaunuolių nuostatas dėl tarminio kodo sklaidos, formuluotina apibendrinamoji išvalga, kad iš vidaus sąmoningai konstruojamas toks tarminių kodų vertinimas – labiau toleruoju, mažiau susitapatinu. Konstatuotina, kad aukštaitiškojo tarmiškumo regione fiksuotini ne tik tvaraus tarmiškumo arealai (pvz., Bržų, Pásvalio, Jonišklio, Ro#kiškio punktai), kuriuose bendruomenių nariai tvirtai pozicionuoja aktyviųjų (ne)nuolatinių tarminių kodų atstovų tapatybę. Iš PD tyrimo duomenų rekonstruoti *emic* naratyvai grindžia sąlygiškai tvaraus tarmiškumo arealų (pvz., Marija#mpolės, Šaki, Anykšči, Utenės punktai), kuriuose tik apie 1/2 bendruomenės narių tapatinimi su aktyviaisiais (ne)nuolatiniiais tarminio kodo atstovais; taip pat netvaraus tarmiškumo arealų (pvz., Šiaulių#, Jurbarko, Alytaus, Ukmergė#s punktai), kuriuose tarminę tapatybę linkę pripažinti 1/3 ir mažiau bendruomenės narių, išskyrimą.

Holistiškai vertinant žemaitiškąjį ir aukštaitiškąjį tarmiškumą, iš rekonstruotų *emic* naratyvų fragmentų, atskleidžiančių kodo pritaikymo polinkius, žemaitiškasis tarmiškumas konstatuotinas kaip tvaresnis.

Būtina pabrėžti, kad baigiamosios išvalgos remiasi tik vienos amžiaus grupės tiriamųjų, dalyvavusių PD tyrime, *emic* naratyvų rekonstrukcijomis, taigi siekiant tikslesnio tarmiškumo (ne)tvarumo diskurso tarmėtyroje, reikalingi kiti žingsniai, pvz., į PD tyrimą įtrauktini skirtingų amžiaus grupių tiriamieji; būtina gretintini tiesioginių stebėjimų tyrimų duomenys ir PD tyrimo rezultatai.

Literatūra

- Aliūkaitė Daiva 2020, Tarmiškumo tvarumas didmiestyje: *emic* naratyvo kūrėjo perspektyva, *Respectus Philologicus* 38 (43), 85–100.
- Aliūkaitė Daiva, Danguolė Mikulėnienė 2014a, Geolingvistika: ideologija, teorija ir metodai. Pagrindinės sąvokos, *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis*
- Aliūkaitė Daiva, Danguolė Mikulėnienė 2014b, Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje, *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas. Žemėlapiai ir jų komentarai*. Sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 257–262.
- Aliūkaitė Daiva, Danguolė Mikulėnienė 2019, Paprastojo kalbos bendruomenės nario naratyvas: kur ir kodėl (su)kuriamas vietos tarmiškumas, *Lietuvių kalba* 13, [1–22].
- Blanchet Philipe, Nigel Armstrong 2006, The Sociolinguistic Situation of ‘Contemporary Dialects of French’ in France Today: An Overview of Recent Contributions on the Dialectalisation of Standard French, *French Language Studies* 16, 251–275.
- Chambers Jack K., Peter Trudgill 2004, *Dialectology*. Second Edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cramer Jennifer 2018, The Emic and the Etic in Perceptual Dialectology, *Language Regard: Methods, Variation and Change*. Eds. Betsy E. Evans, Erica J. Benson, James N. Stanford, Cambridge: Cambridge University Press, 62–79.
- Čiubrinskas Vytis 2007, *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Diercks Willy 2002, Mental Maps. Linguistic-Geographic Concepts, *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 2. Eds. Daniel Long, Dennis R. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 51–70.
- Headland Thomas N. 1990, Introduction: A Dialogue between Kenneth Pike and Marvin Harris on Emics and Etics, *Emics and Etics: The Insider/Outsider Debate (Frontiers of Anthropology)*. Eds. Thomas N. Headland, Kenneth Pike, Marvin Harris, Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc., 13–27.
- Iannàccaro Gabriele, Vittorio Dell’Aquila 2001, Mapping Languages from Inside: Notes on Perceptual Dialectology, *Social & Cultural Geography* 2 (3), 265–280.
- Kardelis Vytautas 2016, Septyni lietuvių dialektologijos žingsniai, *Lietuvių kalba* 13, [1–28].
- Labov William 2006 (1966), *The Social Stratification of English in New York City*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Léonard Jean Leó 2002, Microcosmic Perceptual Dialectology and the Consequences of Extended Linguistic Awareness. A Case Study of Noirmoutier Island (France), *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 2. Eds. Daniel Long, Dennis R. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 219–248.
- Preston Dennis R. 2018, Perceptual Dialectology, *The Handbook of Dialectology (Blackwell Handbooks in Linguistics)*. Eds. Charles Boberg, John Nerbonne, Dominic Watt, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 177–203.

Preston Dennis R., 1999, Introduction, *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 1. Ed. Dennis R. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, xxiii–xl.

Sibata Takesi 1999, Consciousness of Dialect Boundaries, *Handbook of Perceptual Dialectology*, Volume 1. Ed. Dennis R. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 39–62.

Notes

- 1 Etic ir emic, arba objektyviosios ir subjektyviosios, perspektyvos skirtį 1954 m. suformulavo Kennethas Pike'as (plg. Headland 1990, 15).
- 2 Projektas vykdytas 2017–2019 m., rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.
- 3 Tarmiškumo (ne)tvarumas iš emic perspektyvos Lietuvos didmiesčiuose svarstomas – Aliūkaitė 2020, 85–100.
- 4 NORM (angl. nonmobile, older, rural male; lie. sėslus vyresnio amžiaus kaimo gyventojas (vyras)) – tai informantų atrankos modelis.